

Ἐπιστημονικὴ Διημερίδα

«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΣ Ο ΧΙΟΣ
Ο ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ»

Ἀναγνωστήριο Βιβλιοθήκης Χίου «Κοραΐς»
1-2 Σεπτεμβρίου 2017

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Θ. ΣΤΑΘΗΣ

Ὁμότιμος Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
~Βυζαντινῆς Μουσικολογίας καὶ Ψαλτικῆς Τέχνης~

Ο ΚΥΡ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ,
Ο ΣΥΝΟΜΗΛΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣ ΜΟΥ

Κύριε Πρόεδρε
καὶ Κυρία Διευθύντρια τῆς Βιβλιοθήκης Χίου «Κοραΐς»,
Φιλόμουση ὁμήγυρη· ἀγαπητοί μου ὅλοι ἐσεῖς,
Κυρίες καὶ Κύριοι.

Εἶναι κάτι ἄλλο ἀπὸ “Προσφώνηση”, ὅπως ἀναγράφεται στὸ Πρόγραμμα, ὁ λόγος μου πού ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς ἀπευθύνω.

Τελικά, ἀφοῦ κατάφερα —ἀναμερῶντας ἄλλες ἐνασχολήσεις μου αὐτὸν τὸν καιρό— νὰ βρῶ αὐτὸ τὸ πενθήμερο καὶ νὰ ρθῶ ἐδῶ στὴν ὄμορφη Χίο, κάθισα κι ἐτοίμασα ἓνα ἀλλοιώτικο κείμενο. Ἐκρίνα πῶς δεῖν ἔπρεπε νὰ λείψω ἀπ’ αὐτὸ τὸ Συμπόσιο τὸ ἀφιερωμένο στὸν μεγάλο Χιώτη διδάσκαλο τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, τὸν Ἀπόστολο Κώνστα Χιῶ, πού μὲ τὸση καλὴ φροντίδα καὶ φιλοτιμία ἐτοίμασαν οἱ διοργανωτὲς ἐδῶ, μὲ ἐπνευστὴ τὸν κ. Ἡρακλῆ Μαλανδρινό, μὲ τὸν ὁποῖο εἶχα καὶ τὴν σχετικὴ ἐπικοινωνία. Καὶ ἦρθα! ἦρθα νὰ χαιρετίσω «τὸν κύρ Ἀπόστολο, τὸν συνομήλικό φίλο μου»! Αὐτὸς εἶναι ὁ τίτλος τῆς ὁμιλίας μου.

Τὸν γνωρίζω τὸν κύρ Ἀπόστολο, ποὺ μὲ ρωτᾶτε, καὶ ποὺ θελήσατε καὶ φροντίσατε τόσο νὰ ρθῶ κι ἐγὼ ἐδῶ, στὴ νῆσο Χίο, ἀπ' ὅπου καταγόταν, γιὰ νὰ σᾶς πῶ δυὸ λόγια ἀπ' ὅσα ξέρω γι αὐτόν.

Πρωτοσυναντηθήκαμε στ' Ἀγιονόρος, Ἰούλιο καιρὸ, τοῦ 1969, καὶ περπατήσαμε μαζὶ ἀπ' τὸ Κουτλουμούσι ὡς τὸ Δοχειάρι. Στὸ Δοχειάρι, τ' ὄμορφο αὐτὸ μοναστήρι σὰν μιὰ ποδιὰ ἀπ' τὸ πράσινο βουνὸ μὲ τὰ δυὸ γέρικα – χιλιόχρονα κυπαρίσσια στὴν κορφή του, πρὸς τὴν θαλάσσια θάλασσα, μιὰ μέρα μᾶς βρῆκε ἡ νύχτα· καὶ ξενυχτήσαμε κουβεντιάζοντας γιὰ τὴν «Μουσικὴ Τέχνη τῆς κοινῆς παραδόσεως καὶ τεχνολογίας». Τὸν εἶχα δῆ γιὰ λίγο καὶ στὸ Σινᾶ, δυὸ χρόνια πρὶν, πάλι Ἰούλιο μῆνα, τοῦ 1967, ἀλλὰ δὲν μιλήσαμε τότε, δὲν βόλευε μὲ τὸν πυρετὸ τῆς ἔρημος καὶ τοῦ πολέμου. Τὸν βεβαίωσα ὅμως ὅτι θὰ τὸν ξαναδῶ· καὶ τοῦ ἔστειλα συχνὰ χαιρετίσματα.

Κι εἴμαστε συνομήλικοι, ξέρετε· καὶ μὴν ἀναρωπιέστε! Τριαντάρηδες κι οἱ δυό· ἐγὼ τὸ 1969, ποὺ πρωτοπῆγα στ' Ἀγιονόρος, κι ὁ Ἀπόστολος τὸ 1800 ποὺ πρωτόγραψε τὸ Θεωρητικὸ του, καὶ τό ἔπιασα κι ἐγὼ στὰ χέρια μου, τότε γιὰ πρώτη φορά.

Κι εἴμαστε φίλοι, φίλοι ἐγκαρδιακοὶ ἀπὸ τότε.

Συναντηθήκαμε πολλές φορές ὡς τὰ τώρα· ἑκατό; ἑκατονπενήντα; διακόσιες; δὲν ξέρω πόσες· δὲν πὶς μετροῦν οἱ φίλοι πὶς χαρὲς πού περνοῦν μαζί, μονάχα πὶς ἀποζητοῦν, νὰ ναι πολλές, πολλές κι ἀμέτρητες. Καὶ στὴν Πόλη βρεθήκαμε, στὸ Κερπίτζ Χάνι, στὸ Μπεσίκτασι, στὰ Ταταῦλα, καὶ στὴν Χάλκη, ὅπου τὴν δεύτερη φορὰ πού πῆγα νὰ τὸν βρῶ δὲν τὸν βρῆκα ἐκεῖ. Καὶ σ' ὅλα τὰ μοναστήρια ὅπου κι ἂν πῆγα τὸν ἔβρισκα κι αὐτὸν παντοῦ. Θαρρεῖς πῶς μοῦ ἀνοίγε τὸν δρόμο καὶ μοῦ εὐχόταν νὰ ἔχω καλὸ πηγαιμό, καὶ νὰ καλωσανταμώνουμε. Μὲ εἶχε συμπαθήσει, τὸ νοιωσα, ἔτσι πού βασανίζομαι κι ἐγὼ στὰ μοναστήρια καὶ πᾶσχιζα νὰ τὰ βγάλω πέρα, καὶ νὰ φανερώσω τόσα κρυφὰ καὶ ἄδηλα τῆς Ψαλπικῆς μας Τέχνης. – **Κι ἀκόμα βασανίζομαι καὶ πᾶσχιζω στὰ γεράματά μου, καὶ βάζω πλάτη ν' ἀναστηλωθῆ αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ μνημεῖο ἡ Ἑλληνικὴ Ψαλπικὴ Τέχνη!** – Κι εἶχε κρυφὴ ἐλπίδα πῶς μέσα σ' ὅλα τ' ἄλλα θὰ τὸν φανέρωνα κι αὐτὸν ἄδολα κι ἀκακα κι ἀπλά, πού δὲν τὸ ἔβλεπε σὲ ἄλλον κανένα τότε. Τότε ἔβλεπε μονάχα “ὑπεναντίους”!

Μὲ τὸν κύρ Ἀπόστολο τὰ κουβεντιάσαμε ὅλα αὐτά· καὶ κουβεντιάζουμε ἀκόμα, ξημεροβραδιάσματα ὁλόκληρα, καὶ λέμε, καὶ τί δὲν λέμε! Τί φίλοι εἴμαστε!; Κι ἦρθε καὶ στὸ σπῆτι μου ἀπὸ παλαιά, καὶ κάθισε γιὰ καλά. Ὁ πιὸ ὀμιλητικὸς, βέβαια, ἀπ' τοὺς δύο μας, κι ἐξεταστικὸς εἶμαι ἐγώ. Καὶ ρώτησα κι ἔμαθα πολλά. Πολλά; ὅσα αὐτὸς μοῦ

ἔδειχνε κάθε φορά, καὶ μὲ τοῦτο τὸ χειρόγραφο καὶ μὲ τ' ἄλλο καὶ τὸ παράλλο, κι ἐδῶ κι ἐκεῖ πού μπαίναμε μαζί, μέσ' σπὶς βιβλιοθήκες, καὶ στὰ μοναστήρια, καὶ στοὺς πύργους τους, ὅπου φύλαξαν στοιβασμένα οἱ καλογέροι μέχρι τώρα τὰ χειρόγραφα καὶ τὰ χαρτιά μ' ὅλη τὴν σοφία καὶ τὴν γνώση, “μὴ μᾶς τὰ πάρουν οἱ ὄχτροι καὶ μὴ μᾶς τὰ χαλάσουν!”, γιὰ νὰ πῶ κάπως κομψὰ τὸν δημοτικὸ στίχο πού λέει τὸ τραγούδι γιὰ τὰ ἱερά τῆς Ἁγιά Σοφιάς, τότε στὸν χαλασμὸ τῆς ἄλωσης. (“μὴ μᾶς τὰ πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὰ μαγαρίσουν!”).

Καὶ μιὰ φορά πού τὸν ρώτησα νὰ μοῦ πῆ καὶ νὰ μάθω κάποια ὀλοκαίνουργα πράγματα, γιὰ τὸν κύρ Γιακουμῆ τὸν Πρωτοψάλτη καὶ τὸ Δοξαστάριό του, μ' ἄφησε νὰ περιμένω γιὰ ν' ἀποτελειώσῃ “θεῖα δύναμει”, “δι' ἡμερῶν ἐννέα!”, τὴν βίβλον Δοξαστάριον, ἐκεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸ χωρίον Μπεσίκτασι –τὸ ρωμαῖκο Διπλοκίονιο– τὸν Ἰούνιο τοῦ 1805. Τὸν περίμενα, αὐτὲς πὶς ἐννιά μέρες, –καὶ κάτι περισσότερα χρόνια, γιὰ νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια–, στ' Ἀγιονόρος πάλι, στὴ μονὴ Παντελεήμονος, καλοκαίρι καιρό. Εἶχα ξεφυλλίσει αὐτὸ τὸ καλῶτατο βιβλίον καὶ χάρηκα τὴν ὀμορφιά του, καὶ θαύμασα μαζί τὰ πρωτογράμματα τὰ βυσινιαῖά μὲ πὶς χρυσῆς ἀνταύγειες, καὶ κάποι' ἄλλα ποικίλματα, ὅπως χάρηκα καὶ τὴν ἀναγραφή· “δι' αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου ἁγίου Δημητριάδος καὶ Ζαγοράς κυρίου Ἀθανασίου, φιλομούσῳ γνώμῃ κινήθέντος πρὸς πλείονα

καλλωπισμόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας”, καὶ τὰ κατάργραφα στὸν Κατάλογο μου [Στάθης, Τὰ Χειρόγραφα Β', σ. 437]. Κι ὁ λογισμὸς μου εἶχε φτερουγίσει ἐδῶ κι ἐκεῖ νὰ δῆ ποιὸς ἀπ' τοὺς τρεῖς ἐκεῖ, ἢ καὶ μὲ τὸν Ἀπόστολο τοὺς συντέσσερεις, νοιάστηκε πλεיותר “πρὸς πλείονα καλλωπισμόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας”. ὁ κυρ Ἰάκωβος πού μέλισε τὰ δοξαστικά, ὁ κυρ Γεώργιος ὁ Κρῆς πού τὰ πρόγραψε ὅπως τ' ἀκούγε ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Ἰακώβου, ὁ κυρ Ἀθανάσιος ὁ δεσπότης πού τὰ παράγγειλε – “μὲ φιλόμουση γνώμη, ναί, καὶ μὲ κάποιους παράδες βέβαια” – , ἢ ἡ ἀφεντιά του, ἀτὸς του ὁ Ἀπόστολος, πού κάθισε καὶ “δι' ἡμερῶν ἐννέα” τὰ ξαναζωγράφισε μὲ μαῦρα καὶ βυσσινιά καὶ χρυσαφιά μελάνια!; σὲ 254 φύλλα, δηλαδὴ 508 σελίδες! Καὶ θαύμασα κι ἀπόρησα μαζί· σὲ ἐννιά μέρες καλὰ καλὰ δὲν προφταίνεις νὰ διαβάσεις 508 σελίδες! Ἦταν τόσο ταχογράφος ὅσο καὶ καλλιγράφος· καὶ πολυγράφος; –πολυγραφώτατος– , ὁ πρῶτος! Ξεπερνοῦν τοὺς ἑκατονεξῆντα οἱ γνωστοὶ τῶρα αὐτόγραφοι κώδικές του, μικροὶ καὶ μεγάλοι!

Κι εἶχα κουραστέϊ τότε· θυμᾶμαι καλὰ. Καὶ σὰν πλησίαζε κι ἡ Κοίμησις τῆς Παναγιάς, στάθηκα στὸ φύλλο 166, ὅπου διάβασα· «Τροπάρια προσόμοια εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἅτινα εὐρέθησαν εἰς ἐμέ παρά τινος Ἰωάννου ἑκατονταετοῦς γέροντος ἱεροδιδασκάλου, τὰ ὅποια ἐτόνισα οὕτως· ἦχος α' Ὡ τοῦ παραδόξου θαύματος, ἢ Θεὸν τοῦ παντὸς

ὑπὲρ λόγον τέξασαι», καὶ τ' ἄλλα, τὸ «Βαβαί, τῶν σῶν τε-
ραστῶν, ἀγνή», καὶ τὸ «Τὴν σὴν ἐδόξασε κοίμησιν». Μοῦ
ἄρεσαν τὰ ἀγνωστα αὐτὰ λόγια, καὶ μοῦ ἄρεσε τὸ μέλος, τὸ
“ἀργὸν εἰρμολογικόν”, λίγο ἀλλοιώτικο κι ἐνδιαφέρον, ὅπως
τὸ ἔγραψε ὁ Ἀπόστολος, καὶ βάλθηκα νὰ τὸ ἐξηγήσω καὶ τὸ
σιγοψάλλω.

Ἐτσι, μὲ τοὺς τρεῖς τέσσερεις στὸν λογισμό μου καὶ τὸ
μέλος τοῦ Ἀποστόλου στὰ χεῖλη μου, κατέβηκα τ' ἀπο-
μεσήμερο στὸν Ἀρσανᾶ καὶ περπάτησα λίγο παραπέρα δε-
ξιά, πρὸς τὰ κηπάρια, μετὰ τὸ καταπληχτικό, κουφάρι
πιά, τετραόροφο κτίσμα μὲ πελεκητὴ γκρίζα πέτρα, σὰν
τοῦ Μεγαλάκου στὸ χωριό μου Πλατανιά. Σὲ μιὰ πέτρα
στὸν χαμηλὸ τοῖχο τοῦ κήπου ἀκούμπησα κι ἄφησα τὰ μά-
τια μου ν' ἀτενίζουν τὸ γαλάζιο,

– «Γαλάζιο, ποὺ μ' ἀρέσεις, ἄ, γαλάζιο /
τῆς θάλασσας μὲ τ' ἀγνωστα περιγιάλια /
καὶ τῆς φυγῆς καταφυγὴ ... » / [Τιμή, σ. 306],
ὅπως ἔγραφα σὲ μιὰν ἀγορεύτικη ἐννεάδα μου– ,

σὰ νὰ τοὺς ἔλεγα νὰ λουστοῦν νὰ διώξουν τὴν κούραση ποὺ
βάραине τὰ βλέφαρα, καὶ νὰ γεμίσουν φῶς. Κι ἐκεῖ πάλι
μὲ συντρόφεψε ὁ φίλος μου Ἀπόστολος, ποὺ ἦρθε, κι ἐγὼ
δὲν ξέρω πῶς, ἀπ' τὰ νερά τοῦ Βοσπόρου, ἀπ' τὸ Μπε-
σίκτασι· καὶ σὰ νὰ διάβασε τὴν σκέψη μου καὶ τὴν ἀγάλ-
λιασή μου, ποὺ ἔπιασα στὰ χέρια μου κι αὐτὸ τὸ
χειρόγραφό του, μοῦ εἶπε·

– Ἦθελα νὰ τοῦ κάνω ἓνα μνημόσυνο, νὰ μένει εἰς τὸν αἰῶνα! καὶ συνέχισε, νὰ μὲ προλάβει μὴ καὶ τὸν ἀντικόψω·

– Ὁ Ἰάκωβος δὲν ἦταν δάσκαλος καὶ ψάλτης σὰν κι ἐμᾶς. Ἦταν μεγάλος ἄνθρωπος, καὶ πρωτοψάλτης μὲ ὅλη τὴν σημασία καὶ τὴν πρωτιά τῆς Ψαλτικῆς. Αὐτὸ ποὺ λέν παράδοση τὸ εἶχε αὐτὸς κορώνα του. Κι ὅ,τι ἔλεγε κι ὅ,τι ἔψελνε αὐτὴ κίναε τὴν γλῶσσα του. Καὶ τότες, ποὺ ἔρθε ἔκεινος ὁ εὐρωπαϊάνος, συντοπίτης μου κιόλας π' ἀνάθεμά τον!, Χιώτης κι αὐτός, ὁ Ἀγάπιος ὁ Παλιέρμος, καὶ πιχειρήσε ν' ἀλλάξει τὴ γραφὴ τῆς μουσικῆς μας κι ἀπὸ ρωμαίικη κι ἐλληνικὴ νὰ τὴν κάνει βρωπαϊκὴ, –καὶ ποῦ ὅλα αὐτά; μέσα στὸ Πατριαρχεῖο!– ὁ κυρ Γιακουμῆς ἦταν αὐτὸς ποὺ πάτησε ποδάρι κι εἶπε πῶς ἔδεν πρέπει νὰ σταθῆ αὐτό! Καὶ δὲν στάθηκε, νὰ μὴ τὰ πολυλογῶ τώρα ἐδῶ.

Σταμάτησε, καὶ μὲ τ' ἀριστερό του χέρι τράβηξε τὰ μαλλιά του, ποὺ ἄρχισαν νὰ ἴναι γκρίζα, στ' ἀριστερὸ κροτάφι του καὶ τὰ σκάλωσε μέσ' στὸν σκοῦφο του. Τράβηξε λίγο καὶ τὰ φρύδια καὶ τ' ἀνασήκωσε ἀπ' τὸ ζερβί του μάπι. Ἔτσι ποὺ κάθεται σκυφτὸς καὶ γράφει ὅλο γράφει, καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς μέρας καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς λάμπας ἢ τοῦ κεροστάτη, τὰ φρύδια του πέφτουν κι ἡσυχιάζουν τὰ μάτια του, νὰ ἴναι προσηλωμένα στὸ χαρτί, νὰ σπινθηροβολοῦν κι αὐτὰ καὶ νὰ βλέπουν καθαρά. Καὶ μένουν λίγο ... ἔτσι βαριά καὶ πεισμένα, χωρὶς νὰ σμίγουν ὀλότελα, ἀλλὰ νὰ χαριτώνουν ἀλλοιῶς, πῶς νὰ τὸ πῶ, τὴν μορφὴ του.

Κατάλαβα πῶς ἤθελε νὰ πῆ, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος “ἀχρι τῆς σήμερον κοπιᾶζει εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ὡςπερ οὐδένα ἄλλον”, τὴν ὑπόθεσιν τῆς παράδοσης· δὲν τὸ εἶπε ὁμῶς τότε. Τοῦ τὸ εἶπα ἐγώ· δὲν κρατήθηκα.

– Δάσκαλε, κι ἐσύ τὴν παράδοση θεραπεύεις! Καὶ τὸ δικό σου “σκύψιμο πάνω στὰ μυστικά τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας δείχνει ἕναν ζεστό πόθο σου νὰ διασαφηνίσεις τὴν ἐνέργεια τῶν σημαδίων καὶ τῶν ὑποστάσεων”, τῶν γεροφωनिῶν καὶ μησιφωनिῶν καὶ μεταλλαγῶν “κατ’ ἀκρίβειαν” [Στάθης, Ἡ Ἐξήγησις, σ. 32].

Δὲν μὲ κοίταζε σὰν τοῦ μιλοῦσα αὐτά, κι ὅπως ἀνάδεδυξε λίγο καὶ τὸ παχύ καὶ μακρὸ περισπᾶτο μουστάκι του, σ’ ἕναν μορφασμὸ εὐχαρίστησης, εἶδα λίγο ἀλλοιωμένη τὴ θωριά του· σὰ νὰ περίμενε καιρὸ αὐτὸν τὸν καλὸ λόγῳ!

Καὶ μὲ τὸ δίκιο του. Μὲ τὸν Ἰάκωβο καὶ τὴν παράδοσιν ποὺ κουβουλοῦσε καὶ τὴν φύλαγε σὰν τὰ μάτια του, ἀσχολήθηκε πολὺ ὁ κύρ Ἀπόστολος, ἔτσι ἐπιτήδειος πολὺ ποὺ ἦταν. Καὶ μιὰ φορὰ ἀπ’ τὶς πολλές ἐπίασε τὸν δάσκαλό του, στὰ γεράματά του πιά, τὸν κύρ Γεώργιο Κρηῖτα, καὶ τὸν ἔβαλε –ἀγκαλὰ κι αὐτὸς δὲν ἔβλεπε σὲ ἐκκλησιά– νὰ τοῦ ψάλει τὶς «δεινὲς θέσεις», τὶς παλαιές, ποὺ τὶς ἔγραψε “στενά”, ὅπως εἶναι γραμμένες καὶ παλαιά, –ἀνέκαθε–, κατὰ πῶς τὶς ἤθελε ὁ κύρ Γιακουμῆς ὁ πρωτοψάλτης στὸ Δοξαστάρι του –γιὰ “νὰ μὴ γένη αὐτὸς ἀρχηγὸς τῆς κιβδηλώσεως” –, ποὺ εἶπε κι ὁ καλόγερος ὁ Χρῦσανθος, λίγο

ἀργότερα στη Μουσική Θεωρητική καὶ Πρακτική του. Ἦθελε νὰ πὶς ἀκούσει ἀπ' τὸ στόμα τοῦ δασκάλου του Γεωργίου, ὅπως κι ἐκεῖνος ἀκούγε τὸ μέλος αὐτῶν τῶν θέσεων ἀπ' τὸ στόμα τοῦ δασκάλου του πρωτοψάλτη κυρ Ἰακώβου, πού "δὲν εἶχε ἀσκηθῆ εἰς τὸ γράψιμον", ὅταν ἔγραφε αὐτὸ τὸ μνημεῖο τέχνης, πού λένε: «Τὸ Δοξαστάριο τοῦ Ἰακώβου!». Μιὰ ζωντανή παράδοση ἀπὸ στόμα σὲ στόμα! Τὶς ἔφαλε, λοιπόν, γιὰ χάρη του ὁ κυρ Γεώργιος κι ἀπὸς του πὶς κατέγραψε κι αὐτὲς "εἰρμολογικῶς", δηλαδή ἀναλυτικά, ὡσὰν καὶ πὶς ἄλλες πὶς πρωτότυπες θέσεις, πού εἶναι σύγχρονες καὶ καταδικές του τοῦ Ἰακώβου.

«Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἀγίῳ τῆς ἐξηγήσεως πάντων (sic) τῶν δεινῶν θέσεων τοῦ Δοξαστικαρίου τοῦ κυρ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου ἐκ στόματος κυρ Γεωργίου τοῦ Κρητός», ἔγραψε ὁ κυρ Ἀπόστολος σὲ ἰδιαιτέρα ἐνότητα κι ἀντέγραψε τρεῖς τέσσερις φορές γιὰ νὰ τὸ διαδώσει, νὰ φτάσει μέχρις ἐμᾶς τοὺς μακάριους ψάλτες καὶ μουσικολόγους, γιὰ νὰ μπολιαστοῦμε τὴν "μεθοδικότητα, ἀλλὰ καὶ τὸ μεράκι του νὰ διασωθῆ καὶ διαδοθῆ ἡ ψαλμική τέχνη καὶ παράδοση, καὶ μαζί της τὰ μυστικά τῆς σημειογραφίας" [Στάθης, Ἡ Ἐξήγησις, σ. 28].

Αὐτὲς οἱ "δεινὲς θέσεις" στὴν πρωτότυπη γραφὴ τους, ἀλλὰ κυρίως στὴν ἐξηγημένη μορφή τους, ἀναλυτικά, μὲ πολλὰ φωνητικὰ σημάδια, —πολλά, ὅσα χρειάζονται κάθε φορὰ γιὰ νὰ καταγραφοῦν οἱ κινήσεις τῆς ἐκφράσεως τῶν ἄλλων σημαδιῶν—, εἶναι ἓνα κλειδί νὰ ξεκλειδώσουμε τὰ

μυστικά τῆς πρωτότυπης παλαιᾶς σημειογραφίας. Κι ἦταν σὰν νὰ μὴν ἦμουν μόνος μου τότε πού πάλευα στὰ μαρμαρένια ἀλώνια μὲ τοὺς δυτικούς μουσικολόγους καὶ πᾶσχιζα νὰ τοὺς φανερώσω, –νὰ τοὺς πείσω δὲν εἶχα τέτοια ψευδαίσθηση, γιατί ἡ γνώση κι ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἀλήθειας θέλει δουλειά πολλή καὶ ταπεινότητα ἀπ’ τὸν καθένα–, πὼς ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ μετροφωνία κι ἄλλο τὸ μέλος πού πρέπει ν’ ἀκουστῆ ἀπ’ τὰ σημάδια πού συναποτελοῦν τὴν γραφικὴ παράσταση μιᾶς “δεινῆς” θέσης. Ἄν μέλος εἶναι ἡ μετροφωνία γιατί νὰ ὀνομάζονται “δεινές” αὐτὲς οἱ θέσεις; – τοὺς ἔλεγα καὶ τοὺς προκαλοῦσα νὰ ψάλουν καὶ τὴν μετροφωνία καὶ τὸ μέλος, γιὰ νὰ δοῦν τὴν σύγκριση καὶ νὰ καταλάβουν γιατί αὐτὲς εἶναι “δεινές”. Ἦταν κι ὁ κύρ Ἀπόστολος μαζί μου μὲ τὴν Φυλλάδα **“Ἐξήγησις πάντων τῶν δεινῶν θέσεων”**. “Πάντων” τῶν θέσεων· τὸ “πασῶν” ἦταν δύσκολο γιὰ τὸν ὀλιγογράμματο κύρ Ἀπόστολό μας.

❁ ἐπεισόδιο.

Φίλοι μου, θέλω νὰ σᾶς μαρτυρήσω τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιο, κι ἀφουγκραστεῖτε το καλά.

Ὁ νοῦς κι ἡ φαντασία μου πολλές φορές εἶχε μπεῖ μέσ’ στὸν ὄντᾶ τοῦ Ἄρχοντος Πρωτοψάλτη κύρ Ἰακώβου, καὶ πιὸ πολὺ τὸν καιρὸ πού μέλιζε τὸ Δοξαστάριό του. Κι

ἔβλεπα πὼς εἶχε δίπλα του τὸ Σπικηράρι τοῦ κυρ Γερμανοῦ ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν, αὐτὸ τὸ ἄξεπέραστο σὲ κάλλος πανθαύμαστο μνημεῖο τῆς μονοφωνικῆς Ψαλπικῆς, καὶ κάθε τόσο ἔψελνε, κι ἐκεῖνο τὸ δοξαστικὸ καὶ τ' ἄλλο, καὶ κάθε τόσο σταματοῦσε καὶ ξανάρχιζε κι ἔψελνε κάπως ἀλλοιῶς. Εἶχε καὶ μια γραφίδα καὶ σημείωνε καπιτίς, ἐδῶ κι ἐκεῖς. Κόλλες χαρτί δὲν εἶχε μπρὸς του. Τί νὰ τὶς ἔκανε, ἀφοῦ δὲν ἔμαθε νὰ γράφει τὰ σημάδια, μὲ μαῦρα καὶ κόκκινα μελάνια, καὶ μὲ ὀρθογραφία. Ἦξερε καὶ διάβαζε καλά, καὶ θαύμαζε τὴν ὀρθογραφία, κι αὐτὴν ἐρμήνευε· δὲν κατάγινε ὅμως καὶ νὰ γράφει.

Μιὰ ἀπ' τὶς στερνές φορὲς ποὺ μπῆκα στὸν ὄντᾱ του, —δὲν πρόφταινα κίολας, γιατί ἔμπαινα καὶ στοὺς ὄντᾱδες καὶ τῶν ἄλλων δασκάλων τοῦ τότε καιροῦ—, εἶδα στὴν ἄκρια, παραδίπλα ἀπ' τὴν πόρτα, μιὰ καλὴ στοιβάδα κόλλες χαρτί, φερμένο τότε ἀπ' τὴν Εὐρώπη. Καὶ σκέφτηκα πὼς θὰ φώναζε τὸν μαθητὴ του, τὸν κυρ Γεώργιο τὸν Κρητᾶ, νὰ γράφει ὅσα τὸσον καιρὸ μέλιζε καὶ ψέλλιζε ὅλη τὴν ὥρα. Ποτέ μου ὅμως δὲν ἔλαχε νὰ τοὺς συντύχω τοὺς δυὸ νὰ φτιάχνουν τὸ Πρωτόγραφο Δοξαστᾶριο. Καὶ ρώτησα τὸν φίλο μου τὸν Ἀπόστολο·

— Δάσκαλε, πές μου σὲ παρακαλῶ· αὐτὸ ποὺ λές **“ἐκ στόματος κυρ Γεωργίου τοῦ Κρητός”**, ἐννοεῖς πὼς τὸν ἀκουσες ὁ ἴδιος μὲ τ' αὐτιά σου;

— Καὶ βέβαια, αὐτὸ ἐννοῶ καὶ λέω! Τὸν ἀκουσα ἀτός

μου.

– Τὸν ἀκούσες μόνο μιὰ φορά; Κι ἦταν βολικός καὶ σοῦ ἔφαλε ὅλες πὶς δεινὲς γραμμές;

– Τὸν κάλεσα στὸ σπίτι μου· κι ἦρθε πολλές φορές. Κι ἀπ’ πὶς πολλές κάποιες ψέλναμε κιόλας. Ἐγὼ εἶχα μπροστά μου πὶς “τριφωνίαις, τὰ ἐξηγήματα καὶ πὶς δεινὲς λέξεις ὅπου μεταχειρίζεται ὁ Νέων Πατρῶν εἰς τὸ Σπικηράριόν του”, καθὼς καὶ τὸ “ἄθροισμα τῆς συνθέσεως τῶν δεινῶν θέσεων”, καὶ σὰν κι αὐτὲς ἔφαξα στὸ Δοξαστάριο τοῦ Ἰακώβου καὶ βρῆκα παρόμοιες καὶ πὶς τράβηξα ἔξω καὶ πὶς κατάγραφα, ὅπως πὶς βρῆκα αὐτούσιες, κι ἄφησα χῶρο γιὰ τὴν ἐξήγηση. Κάπου κάπου κι ὁ κύρ Γεώργιος μοῦ ἔδειχνε πῶς κι αὐτὴ ἡ θέση εἶναι “δεινὴ”, καθὼς καὶ ἄλλη μιά, κι ἀκόμα ἄλλες καναδυό. Κι ὅταν εἶχαμε κέφι, ὕστερα κι ἀπ’ τὴν ρακὴ μας, πὶς ψέλναμε.

– Ὁ κύρ Γεώργιος ὁ δάσκαλος ἔφελνε καλά; τὸν ρώτησα δειλά.

– Ἐφελνε μιὰ χαρά, ὅπως ψέλνουν ὅλοι οἱ δάσκαλοι, καλιότερα ἀπὸ πολλούς. Βέβαια τὸ χάρισμα τῆς φωνῆς νὰ σοῦ χαϊδεύει τ’ αὐτιά καὶ ἀπὸ κεῖ νὰ γλιστράει στὴν ψυχὴ σου δὲν τὸ εἶχε. ...

– Κι ἔφελνε πὶς “δεινὲς θέσεις” εὐκολα;

– Τὶς ἔφελνε ἀπ’ ἔξω! γιὰ πὶς εἶχε μάθει καλά. Γι’ αὐτὸ ἔγιναν κι οἱ διάφορες συναθροίσεις τῶν “δεινῶν θέσεων”.

νά πῆς διαβάζουν οἱ ψάλτες οἱ ἀρχάριοι καὶ ἀτελεῖς καὶ νά πῆς μαθαίνουν· νά ἴναι “χορτάτοι ἀπὸ γραμμιάς” καὶ νά τὸ ἐγλεντίζουν! “Ὅποιος τὴν μάθει τὴν κάθε γραμμὴν, τραβᾷ μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν κόπτον, ὅμως εἰς τὸ τέλος ψάλλει χωρὶς πινα δισταγμόν, ὡσάν νά τὴν ἤξευρε ἀπ’ ἔξω”, καὶ δὲν φοβᾷται “μὴ τὸν φύγει καμία φωνὴ καὶ χάσῃ τὸ πᾶν τοῦ μαθήματος ὅπου ψάλλει”. [Στάθης, Ἡ Ἐξήγησις, σ. 90].

– Καὶ πῆς ἔφελνε ὅπως πῆς ἔφελνε κι ὁ κυρ Ἰάκωβος; Τί σοῦ ἔλεγε, ἀλήθεια, φίλε μου, ὁ δάσκαλός σου ὁ κυρ Γεώργιος;

– Πρῶτα πρῶτα, μοῦ ἔλεγε τὴ χάρη ποῦ τοῦ φύλαξε ὁ Θεὸς ν’ ἀκούει πολλές φορές καὶ μόνο αὐτός, αὐτὸν τὸν μελιρρῦτῆ ποταμό, τὸν κυρ Ἰάκωβο! Καὶ μοῦ ἔλεγε, πῶς ἦταν τόσο πιστὸς ὅσες φορές κι ἂν ἔφελνε τὴν ἴδια “δεινὴ θέση”, καθὼς τὸν παρακαλοῦσε νά τὴν ψάλλει καὶ μιὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς φορές γιὰ νά τὴν μάθει καλὰ καὶ τὴν διδάσκει κι αὐτός. Καὶ μὲ διαβεβαίωνε ὅτι κι αὐτὸς ὁ κυρ Γεώργιος πῆς ἔφελνε ἴδια σάν τὸν Ἰάκωβο. Καὶ μ’ εὐχαρίστηση πῆς ἔφελνε τώρα σὲ μένα· καὶ μοῦ ἔλεγε ὅτι κάνω καλὰ καὶ πῆς γράφω “εἰρμολογικῶς” – ἀναλυτικά, νά μπορεῖ μετὰ νά τὴν ψέλνει εὐκόλα ὁ πᾶσα ἓνας ψάλτης. Καὶ μοῦ εἶπε ἀκόμα, πῶς μιὰ φορά ὁ κυρ Ἰάκωβος τοῦ εἶπε·

– «Ἄκου αὐτὸν τὸν λόγο καὶ τήρει τον· καὶ πῆς τον καὶ σὲ κανέναν ἄλλον ὅπου θαρρεῖς καὶ θὰ πιάσει τόπο. Οἱ θέσεις τῶν σημασίων οἱ παλαιῆς εἶναι ὄντως ἀγγελόφερτοι λί-

δοι γὰ νὰ χριστῆ τὸ πανθαύμαστο μνημεῖο τῆς ψαλτικῆς
μονοφωνίας. Χωρὶς αὐτὲς παλάτι ὁμορφο δὲν γίνεται!».

Κουνήθηκε ἀπ' τὸ μπάσι του, κι ἀπλώσε καὶ πῆρε τὸ κρον-
τήρι του κι ἀπ' τὸ φλασκὶ ἔβαλε κρασί κι ἤπιε καὶ ἀνα-
γάλλιασε. Τὸ ἀγαποῦσε τὸ κρασί πολὺ ὁ κύρ Ἰάκωβος.
Καὶ μοῦ εἶπε· – «Ἄκου αὐτὴν τὴν θέση»· κι ἔφαλε πολὺ
νόστιμα τὴν θέση τὴν ἀρκτική τοῦ Ἀναστάσεως ἡμέρα. Κι
ἀμέσως καὶ τὴν καταληκτήρια θέση τοῦ Ἀναστάματος στοὺς
πρώτους ἤχους· καὶ τὴν ἄλλη τὴν χρωματικὴ τῆς Παρα-
κλητικῆς. Καὶ μοῦ εἶπε· – «Γίνεται νὰ μὴ βάλεις αὐτὲς πὶς
θέσεις στὰ Δοξαστικά; Δὲν γίνεται!» Κι ἔφαλε πάλι,
ποιὸς τὸν κράταγε τότε, κι ἄλλες θέσεις, καὶ ἀνοιχτὲς καὶ
χρωματικὲς, καὶ μικρὲς καὶ μεγάλες καὶ ποικίλες καὶ δει-
νές.

Καὶ ξαναρώτησα τὸν κύρ Γεώργιο, συνέχισε νὰ μοῦ λέ-
ει ὁ κύρ Ἀπόστολος, καὶ μοῦ ξετύλιξε τὴν σπιχομυθία τους·

– Καὶ πόσες θέσεις ἀπ' τὸ παλαιὸ Σπιχηράριο ἤθελε
ὁ Ἰάκωβος νὰ σώσει στὸ Δοξαστάρι του;

– Ὅλες πὶς ἤθελε! κι ὅλες σχεδὸν πὶς ἔσωσε.

– Σοῦ πὶς ἔφελνε κιόλας;

– Μοῦ πὶς ἔφελνε, ὡσὰν κι ὅλες πὶς ἄλλες πὶς δικές του.

– Καὶ πῶς ἤθελε νὰ πὶς γράφεις αὐτὲς πὶς θέσεις, πὶς
παλαιές, καὶ πὶς “δεινές”;

– Μοῦ ἔλεγε καὶ μοῦ πὶς ἔδειχνε κιόλας μὲ τὸ δάχτυλό

του γραμμένες· – «Αὐτὲς θὰ πὶς γράφεις ὅπως πὶς βλέπεις ἐδῶ. Δέκα φορές θὰ πὶς βλέπεις γραμμένες ἴδιες; Δέκα φορές θὰ πὶς γράφεις κι ἐσύ! Ἐκατὸ φορές; Χίλιες φορές; Τόσες κι ἐσύ· ἴδιες κι ἀπαράλλαχτες. Νὰ μένουν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀναλλοιώτες, ὅπως ἦσαν ἀπ’ τοὺς βυζαντινοὺς αἰῶνες. Ὅχι ὅπως πὶς ψέλνουμε πλάθοντας μὲ τὴ φωνή μας ὅλες πὶς λεπτὲς ἐκφράσεις τους, καὶ σχεδὸν κάθε φορά καὶ λίγο ἀλλοιώτικα ὁ καθένας. Ὅχι. Νὰ πὶς γράφεις ὅπως πὶς βλέπεις. Ν’ ἀποτυπώνονται σὰν εἰκόνα στὸ μωαλό σου οἱ μορφές τους καὶ νὰ πὶς σέβεσαι σὰν εἰκόνα στὸ εἰκονοστάσι, καὶ νὰ πὶς προσκυνᾷς. – “Κι ὕστερα ἔχεις τὴν ἐννοια σου τὸ πῶς νὰ μάθεις νὰ τραγωδῆς αὐτὲς πὶς θέσεις καθὼς σοῦ πὶς ἔψαλλ ὁ διδάσκαλός σου”–, χωρὶς νὰ ρωτᾷς πολλὰ πράγματα· γιατί ἔτσι καὶ γιατί ἀλλοιῶς. Ὅχι. Ἡ παράδοση δὲν ἔχει τέτοια· ἢ τὴν ξέρεις καὶ τὴν ἀγαπᾷς τὴν παράδοση, καὶ μὲ σένα πάει παραπέρα, ὅπως ἔφτασε ὡς ἐσένα, ἢ δὲν τὴν ξέρεις καὶ τὴν κακοποιεῖς, πράγμα ἀδικο κι ἀπαράδεχτο!».

– Σπουδαία διδασχὴ αὐτὴ ἀπ’ τὸν κύρ Ἰάκωβο, θαύμασα ἐγώ.

– Τέτοια πράγματα δὲν τ’ ἀκοῦς εὐκόλα γιὰ τὴν παράδοση. Καὶ μοῦ εἶπε ἀκόμα, ἄλλη μιὰ φορά·

– «Αὐτὲς πὶς θέσεις πὶς παλαιὲς βυζαντινές, πὶς ἀνεκάθεν, ἔτσι πὶς θέλω κι ἐγώ, ἀτόφιες ἀπαράλλαχτες. Ἐτσι κι ὁ Πέτρος πού κατάγραψε μ’ ἐπιτηδεϊότητα τὸ σύντομο

σπιχηραρικό μέλος με θέσεις ολόγραφες, περιγραφικές τῶν νοημάτων, ὅπου ἤθελε καὶ θεωροῦσε καλὸ καὶ ἀπαραίτητο, μὰ τέτοια θέση βυζαντινὴ, ἀνέκαθη, βάζει, σὰν ἀκρογωνιαῖο λίθο, καὶ δένει τὸ μέλος κι εἶναι ἓνα, –βυζαντινὸ καὶ νεώτερο–, παλαιὸ καὶ νέο, εἶναι ἓνα!».

Τὰ ἔμαθα ὅλα αὐτὰ ἀπὸ πρῶτο χέρι καὶ τὰ εὐχαριστήθηκα. Ἦταν σπὶς καλές του ὁ φίλος μου ὁ κύρ Ἀπόστολος, κι ἦταν ἰλαρωμένος στὴν κουβέντα μας, γιατί ἤξερε πῶς αὐτὸ τὸ κλειδί τῆς ἐξήγησης τῶν δεινῶν θέσεων, ὡσὰν κι ὅλο τὸ Θεωρητικὸ του, ἦταν μεγάλο πράγμα καὶ σοφὴ διδασχὴ ἀπὸ λόγου του· καὶ κατάλαβε πῶς ἀπ’ τὰ χέρια μου θὰ ἔφτανε στὰ πανεπιστήμια, καὶ μέχρι τοὺς εὐρωπαϊάνους, πού με λίγη καλὴ θέληση θὰ καταλάβαιναν πολλὰ καὶ θὰ φωτίζονταν κι αὐτοί.

Θὰ θέλετε κι ἄλλα νὰ σᾶς πῶ γιὰ τὸν κύρ Ἀπόστολο τοῦ Ἰωάννου ἐρέως Κώνστα, τὸν Χῖο. Δὲν ἔχουν τελειωμό, τὰ ὅσα χρόνια τώρα λέμε οἱ δύο μας. Καὶ τὰ λέμε πάντα εὐδιάθετοι καὶ πάντα βγαίνουμε σοφώτεροι ἀπ’ τὴν κουβέντα μας. Καὶ προχτὲς μοῦ εἶπε νὰ σᾶς πῶ χαιρετίσματα, καθὼς μοῦ φανέρωσε κι ἓνα ἄλλο χειρόγραφο του, στὸ Βατοπαίδι, τὸ 1300· ἔτσι γιὰ νὰ χαρῆτε κι ἐσεῖς. Ἦταν ὅμως καὶ κάποια χρόνια δύσκολα γιὰ τὸν φίλο μου, πού τὰ ἔκανε ὁ ἴδιος δυσκολώτερα, μὲ κάποιες στεῖρες ἐμμονές καὶ

στενοκεφαλιές του, πού ὁμολογῶ ὅτι δὲν πὶς κατάλαβα πο-
τές, κι ὁ ἴδιος... δὲν μπόρεσε καλὰ καλὰ νὰ πὶς διώξει ἀπὸ
πάνω του. Σχεδὸν γέρασε μ' αὐτές. Κι ὅσο κι ἂν τοῦ συμ-
παραστάθηκα, πράγμα πού τὸ ξέρει καλά, αὐτὸ τὸ γινάτι
του τὸν ἔτρωγε σὰν σαράκι.

Ἦταν οἱ μέρες οἱ βαρεῖες πού ἦταν στὰ μαῦρα του, μ'
ἓνα βουνὸ πίκρες καὶ παράπονα πού τὸν πλάκωναν· γιατί,
καθὼς ἔλεγε, — «τὸ Γένος, πρὸς εὐχαρίστησιν ὅπου μὲ ἐχρε-
ώστη νὰ μὲ δείξει ἐσμίχθη μὲ τοὺς ὑπεναντίους μου τῶ
α(ω)ιδ' ἔτει κι ἔκαμε κι αὐτὸ σχολεῖον μόνον τῶν φθόγγων
στάσεων καὶ χειρονομίας, διὰ μέσον τῆς ρηθμητικῆς...» [Στά-
θης, ἡ Ἐξήγησις², σ. 87]. Καὶ τὸν παρηγοροῦσα μερόνυχτα
πολλά, καὶ τοῦ ἔλεγα· — «Δὲν βλάφτει, Δάσκαλε, κι ἓνα
σχολεῖο ἀκόμα», καὶ πήγαινα μὲ τὰ νερά του, νὰ μαλακώσῃ
λίγο. Τὸν παρηγοροῦσα, —σὰν φίλος συμπονετικός!— καὶ τοῦ
ἔλεγα· — «Μέσα στὸ Γένος πού λές, εἶναι κι οἱ φίλοι σου, καὶ
πρῶτος καὶ καλύτερος ὁ Γρηγόριος, κι ὁ Χουρμούζιος, συμ-
μαθητῆς σου κι αὐτὸς στὸν κύρ Γεώργιο τὸν Κρήτα. Ἀφήνω
ἔξω τὸν Χρῦσανθο πού οὔτε τ' ὄνομά σου καταδέχτηκε νὰ
γράψῃ μιὰ φορά. Κι ἐκεῖνον τὸν ἄλλον τὸν ξωπαρμένο τὸν
Θάμυρι πού γυροφέρνει στὸ Παρίσι καὶ λέει καὶ τί δὲν λέει
γιὰ σένα. Παράτα τον αὐτόν. Ἐσὺ δὲν εἶσαι σὰν κι αὐτούς.
Ἄλλο σχολεῖο αὐτοί, ἄλλο σχολεῖο ἐσύ. Κι ἀπ' τὸν καρπό-
τους θὰ φανῆ πὶ θὰ φτουρήσῃ καὶ θὰ μείνει».

Καὶ μοῦ ξανάλεγε·

– «Ὅμως εἰς τὸ σχολεῖον ὅπου ἔκαμε τὸ γένος, ἐμήλλαξαν πινὰ σημεῖα φθορῶν, στοχαζόμενοι διὰ καλλιότερον. Πρέπει λοιπὸν καὶ τὰς λοιπὰς μεταλλαγὰς νὰ τοὺς παρακαλέσουν νὰ φτιάξουν καὶ ἄλλα σημεῖα φθορῶν» [Στάθης, ἡ Ἐξήγησις^{2-ζ}, σ. 89]. Καὶ τοῦ ξανάλεγα κι ἐγώ· «Θὰ φτιάξουν, Δάσκαλε, κι ἄλλα· θὰ ρθεῖ καιρὸς πού θὰ τὰ φτιάξουμε ὅλα, ὅσα χρειάζονται. Ἐσὺ κοίτα τὴ δουλειὰ σου καὶ πὲς ὅσα καλὰ θαρρεῖς πὼς πρέπει τώρα ἢ ἀργότερα νὰ γίνουν, καὶ θὰ γίνουν». Καὶ μὲ ἀντέκοφτε· – «Νὰ πῶ γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν. Τὸ λοιπὸν, ποίαν ὀρθογραφίαν νὰ εἴπω, ὅπου τὸ γένος τὸ περισσότερον προσκυνεῖ ὑπολήψεις καὶ οὐχὶ ἀλήθειαν...» [Στάθης, ἡ Ἐξήγησις^{2-ζ}, σ. 89].

Οἱ συζητήσεις μας, αὐτὰ τὰ δύσκολα χρόνια, ἦταν πολλές. Ἦρθαν ὑστερα καὶ δυσκολώτερα χρόνια, καὶ κρεμάλες καὶ σφαγὲς γιὰ τὸ ταλαίπωρο Γένος μας, καὶ πιὸ πολὺ στὴν Πόλη, καὶ κάπου καταλάγιασαν καὶ τοῦ κυρίου Ἀποστόλου οἱ πίκρες καὶ τὰ παράπονα· κι ἔγραφε βιβλία ἀπάνωτὰ καὶ μὲ πῆς ἐξηγήσεις τῶν δασκάλων, τῶν φίλων του Γρηγορίου καὶ Χουρμουζίου, ἀγκαλὰ καὶ κρατοῦσε κάποιες σημειογραφικὲς ἰδιοτυπίες. Καὶ μοῦ εἶπε τελικά·

– «Μωρέ, καλὰ τὰ ἔκαναν, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ τ' ἀποτελειώσουν καλὰ· νὰ κάνουν κι ἄλλα σημάδια γιὰ τῆς φθορὲς καὶ τῆς μεταλλαγῆς, νὰ βροῦν κι ἄλλα σημάδια γιὰ τοὺς ἤχους καὶ γιὰ τὰ πολλὰ ἰδιώματά τους, δηλαδὴ οἱ μαρτυρίες, πού λένε, νὰ φανερώνουν καλὰ κάθε φορὰ αὐτὸ πού

ψέλνεται».

Τὸν ἄκουγα στὰ στερνὰ μὲ συγκατάβαση καὶ τὸν ἄφηνανὰ μιλάει πιὸ πολὺ αὐτός. Θαρρῶ τὸ ἤθελε, γιὰ ἰλασμό του. Κι ὅταν εἶπε πολλὰ καὶ ξαλάφρωσε γιὰ τὰ καλά, μοῦ εἶπε κι αὐτὸν τὸν λόγο, τὸν παραπονιάρικο μὲν, ἀλλὰ ἀκριβοδίκαιο·

– «Ἡ ἐξήγησις, εἶναι εὐκολωτέρα ἢ μάθησις αὐτῆς!»

[Στάθης, ἢ Ἐξήγησις^{γ-ζ}, σ. 90].

Σταυροκοπήθηκα κι ἀναφώνησα: «Δόξα σοι ὁ Θεός!». Μπόρεσα καὶ τὸν συμφιλίωσα μὲ τοὺς Δασκάλους τοὺς Νεομεθοδικούς· μὲ τὸν Γρηγόριο καὶ τὸν Χουρμούζιο, τουλάχιστον, στὰ στερνὰ του χρόνια. Κι ἦρθανε κι ἄλλοι, καὶ θὰ ρθοῦν νεώτεροι δασκάλοι, διδάκτορες καὶ νιούτσικοι ψαλτάδες καὶ παπᾶδες ποὺ θὰ γνωρίσουν γιὰ καλὰ τὸν κύρ Ἀπόστολο, ἐκ νήσου Χίου, γιὰτὶ θὰ ἴναι ἀναμεσὰ τους –ἀνάμεσά σας– πάντοτε. Καὶ θὰ περπατάει, ἐδῶ στὴν Χίο, στὸν δρόμο του, ποὺ θὰ ἔχει τ' ὄνομά του! Εἶναι χρέος!

Καὶ μὴ θαρρεῖτε ὅτι θὰ πεθαίνει σύντομα· δὲν θὰ πεθαίνει ποτέ, αὐτὸς εἶναι ἀπ' τοὺς ἀπέθαντους! Καὶ μπορεῖ ἐμεῖς οἱ ζωντανοὶ –“οἱ ζῶντες καὶ περιλειπόμενοι”– νὰ λέμε καὶ νὰ εὐχόμεσθε “αἰωνία ἡ μνήμη αὐτοῦ”· πρέπει ὅμως καὶ νὰ συμπληρώνουμε καὶ νὰ νοοῦμε “αἰωνία ἡ μνήμη ἡ ζωντανή, κι ὄχι ἡ πεθαμένη!”. Δηλαδή, ἂν τὸ καλοσκεφτοῦμε, αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ζωντανῶν, ἡ μνήμη ἡ δικιά

μας. Κι ἀκόμα παραπέρα· “αἰωνία ἡ μνήμη ζώντων τε καὶ κεκοιμημένων!”, “ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος”. Ἀμήν.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΑΘΗΣ

Πλατανιά – Γιάννινα, 9 αὐγούστου 2017

